

**Przepadek korzyści majątkowej po nowelizacji kodeksu karnego
z 13 czerwca 2003 r. Wyniki badań aktowych.**

Uwagi wstępne

Dokonana z dniem 1 lipca 2003 r. nowelizacja kodeksu karnego (będąca częścią szerszej noweli tzw. antykorupcyjnej¹) dokonała znaczącej zmiany w treści art. 45 dotyczącego przypadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa w szczególności wprowadzając do polskiego systemu prawa karnego domniemania, których istota sprowadza się do odwrócenia ciężaru dowodu dotyczącego pochodzenia mienia posiadanego przez sprawcę przestępstwa. Zmiana ta w założeniach ustawodawcy miała doprowadzić do umożliwienia sądowi orzekania – w znacznie szerszym zakresie niż to było dotychczas stosowane – przypadku mienia stanowiącego korzyść majątkową z popełnionego przestępstwa. Zgodnie z zamysłem nowelizacji wprowadzone ułatwienia dowodowe winny doprowadzić do znacznego wzrostu liczby orzeczeń przypadku w oparciu o przepisy art. 45 kodeksu karnego.

Celem badania była ocena wprowadzonych rozwiązań pod kątem ich skuteczności. Jednakże warunkiem niezbędnym do podjęcia tego tematu był dostęp do spraw wszczętych po dniu wejścia w życie nowelizacji, tj. po 1 lipca 2003 r. i zakończonych prawomocnym orzeczeniem przewidującym pozbawienie sprawców ekonomicznych efektów ich przestępczej działalności. Spodziewano się, że pierwsze wyroki zawierające orzeczenie tego środka karnego zapadną po upływie mniej więcej roku od wejścia w życie nowelizacji. Dlatego też rozpoczęcie badania nastąpiło po upływie tego okresu. Niestety

¹ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 111, poz. 1061).

niewielka liczba spraw zakończonych prawomocnie w pierwszym roku obowiązywania noweli, w których nastąpiło orzeczenie przypadku w oparciu o nowe brzmienie art. 45 k.k. spowodowała, że podjęto decyzję o przedłużeniu badania o kolejny rok. Ostatecznie do badania zakwalifikowano – w oparciu o dane statystyczne nadesłane przez sądy – wszystkie sprawy, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowych, zakończone prawomocnie w okresie 1 lipca 2003 – 30 kwietnia 2005 r.²

Opis wyników.

Podstawowym celem badania było sprawdzenie, czy zmiany wprowadzone nowelą z dnia 13 czerwca 2003 r. do treści przepisu art. 45 k.k. znajdują zastosowanie w praktyce. W szczególności oceny wymagały nowe rozwiązania przewidziane w §2 i 3 tegoż artykułu, w których wprowadzone zostały domniemania przestępczego pochodzenia korzyści majątkowych. Przepisy te nie mogą stanowić samodzielnej podstawy przypadku, ale ich zadaniem jest ułatwienie sądowi procesu dowodzenia pochodzenia mienia i następnie orzeczenia jego przypadku. Dlatego też nadesłane do badania sprawy oceniano również pod kątem powołania się przez sąd w wyroku na któreś z wprowadzonych do systemu prawa karnego domniemań. Niestety takie odwołanie nie nastąpiło w żadnej z ogółu badanych spraw.

W toku badania natrafiono na jedno skazanie w którym sąd powołał się na treść art. 45§2 k.k., jednakże dotyczyło to sprawy skierowanej do sądu przed wejściem w życie nowelizacji i wyrok (pomimo wydania go w badanym okresie czasu) opierał się na poprzednim brzmieniu tego przepisu przewidującego możliwość orzeczenia przypadku osiągniętej korzyści majątkowej lub jej równowartości w razie skazania sprawcy, który z popełnienia przestępstw uczynił sobie stałe źródło dochodu lub sprawcy, który osiągnął z popełnienia przestępstw korzyść majątkową znacznej wartości.

² Badaniem nie zostały objęte orzeczenia przypadku korzyści majątkowych zapadłe w sądach warszawskich ze względu na odmowę udzielenia danych statystycznych o tego rodzaju sprawach.

Do badania zakwalifikowano ponadto orzeczoney prawomocnie przepadek korzyści majątkowej (w wysokości 200 zł) wydany w oparciu o przepis art. 44 §2 k.k., który pozwala sądowi na orzeczenie przepadku przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (ale nie na orzeczenie samego przepadku korzyści). Taka kwalifikacja przepadku korzyści stanowiła ewidentne przeoczenie sądu, który powołując się na jeden i ten sam przepis art. 44 k.k. jednocześnie orzekł przepadek korzyści majątkowej i przepadek przedmiotów będących dowodami rzeczowymi w sprawie.

W pozostałych przypadkach podstawę dla przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości stanowił art. 45 §1 k.k.

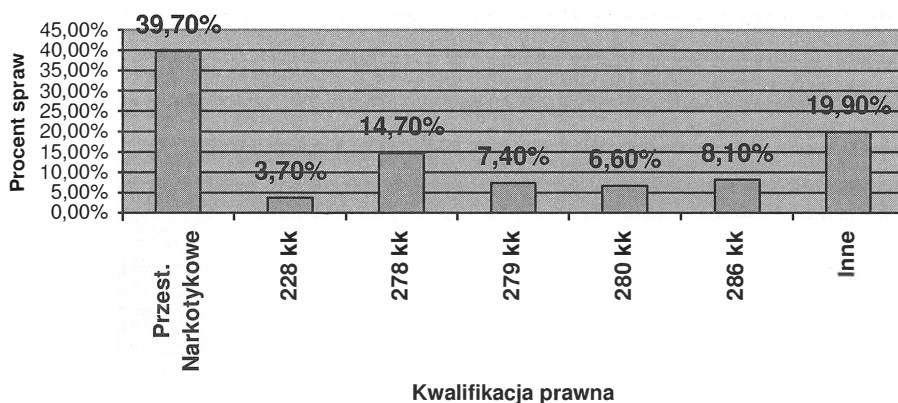
Badaniem objęto łącznie 272 sprawy, w których w okresie 1 lipca 2003 – 30 kwietnia 2005 r. prawomocnie orzeczono przepadek korzyści w oparciu o przepis art. 45 kodeksu karnego.

W ramach tej ogólnej liczby postępowań największą grupę (108 spraw) stanowiły te dotyczące występków określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn.: Dz.U. z 2003 r. Nr 24 poz. 198 z późn. zm.) i ich odpowiedników zawartych w nowej ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.), co wynosiło łącznie 39,70% spraw (łącznie określanych jako przestępstwa narkotykowe).³ W kolejnych grupach znalazły się przypadki orzeczone w następstwie popełnienia przestępstw kwalifikowanych w oparciu o przepisy kodeksu karnego: art. 278 k.k. (40 spraw – 14,7% ogółu), art. 286 k.k. (22 sprawy – 8,1%), art. 279 k.k. (20 spraw – 7,4%), art. 280 k.k. (18 spraw – 6,6%) oraz art. 228 k.k. (10 spraw – 3,7%). W pozostałych 54 przypadkach (19,9% ogółu badanych postępowań) skazania następowały w oparciu o inne przepisy kodeksu karnego oraz przepisy innych ustaw (prawo

³ Dla celów badawczych pominięto różnice w opisie poszczególnych typów przestępstw wprowadzone ustawą z 2005 r., gdyż nie miały one wpływu na przedmiot badania, tj. możliwość orzeczenia przepadku korzyści majątkowych wobec sprawców tych występków. Dlatego też obie ustawy potraktowano łącznie jako grupę przepisów karnych zawartych w ustawach o przeciwdziałaniu narkomanii (NarkU), a w opisie wyników w nawiasie podano obok kwalifikacji prawnej w oparciu o przepisy ustawy z 1997 r. kwalifikację zgodną z obecnie obowiązującymi przepisami.

farmaceutyczne i ustawy o zwalczaniu nielegalnego handlu wyrobami spirytusowymi).

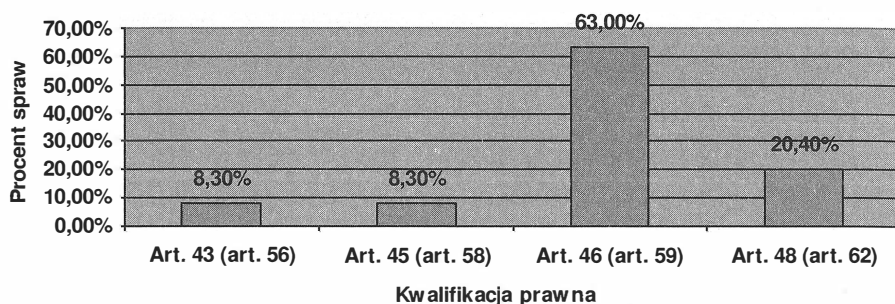
Wykres 1. Grupy kwalifikacji prawnej spraw, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowej

W ramach 108 spraw określonych powyżej jako przestępstwa narkotykowe największą grupę sprawców wobec której orzeczono przepadek korzyści majątkowej stanowił występ z art. 46 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z 1997 r. (art. 59 obecnie obowiązującej ustawy regulującej ten sam przedmiot) polegający na udzieleniu innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwieniu użycia lub nakłaniania do użycia takiego środka lub substancji działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (68 spraw, co stanowi aż 63% orzeczonych w ramach tej grupy przypadków korzyści). W dalszej kolejności był to art. 48 ustawy z 1997 r. (art. 62 ustawy z 2005 r.) penalizujący posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych wbrew przepisom ustawy (22 sprawy – 20,4%) oraz art. 43 (56) ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii przewidujący ukaranie osoby, która wbrew przepisom ustawy, wprowadza do obrotu środki

odurzające, substancje psychotropowe, słomę makową lub uczestniczy w takim obrocie (9 spraw – 8,3%) i art. 45 (58) ustawy dotyczący udzielania innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej, ułatwiania lub umożliwiania ich użycia albo nakłaniania do użycia takiego środka lub substancji wbrew przepisom ustawy (9 spraw – 8,3%).

Wykres 2. Grupy kwalifikacji prawnej spraw, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowej (ustawa z 1997 r. i z 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii).

We wszystkich 272 badanych sprawach zakończonych wyrokami prawomocnymi środek karny przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości orzeczono wobec 361 osób.

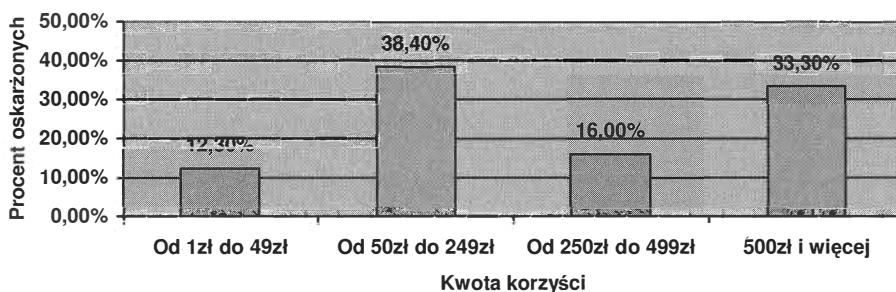
Ze względu na indywidualno- i ogólnoprewencyjne oddziaływanie środka karnego przepadek korzyści szczególną uwagę w badaniu zwrócono na samych skazanych (ich charakterystyka została omówiona w dalszej części opisu) oraz na wysokość wykazanej w toku postępowania uzyskanej przez sprawców korzyści majątkowej z popełnionego przez nich przestępstwa. Przy czym analizę tę rozbito na dwie części, tj. na wysokość korzyści majątkowej udowodnionej w toku postępowania przygotowawczego i zawartej w akcie oskarżenia oraz na wysokość orzeczonego przepadek w wyroku prawomocnym. Podział ten został dokonany, aby móc zaobserwować związek pomiędzy ustaloną w postępowaniu wysokością odniesioną przez sprawcę korzyści majątkowej z popełnionego przestępstwa z wysokością orzeczonego następnie przepadek w oparciu o art. 45 k.k. Z analizy spraw wynika, że sądy z

reguły orzekały przepadek korzyści lub jej równowartości w takiej wysokości, jaka została wykazana w akcie oskarżenia nie prowadząc co do tej kwestii odrębnych ustaleń w toku postępowania sądowego.

Niezwykle interesująca jest obserwacja, że zarówno średnia korzyść majątkowa odnoszona z popełnienia przez sprawcę przestępstwa, jak i orzeczony przepadek wydaje się być zbyt niski. W przypadku korzyści odniesionych z przestępstwa wyniosła ona 2.894,72 zł, a w przypadku orzeczonych przypadków 2.205,96 zł. Zaznaczyć jednocześnie należy, że średnia ta wyprowadzona została z zestawienia wysokości wszystkich ustalonych na podstawie akt spraw korzyści majątkowych, z których najniższa wynosiła 5 zł, a najwyższa 107.624 zł. i tym samym nie przedstawia rzeczywistego obrazu wysokości korzyści uzyskanych przez oskarżonych. Warto bowiem wskazać, że w połowie przypadków łączna korzyść uzyskana przez sprawców była nie wyższa niż 230 zł, a kwota orzeczonego przypadku wyniosła nie więcej niż 200 zł.

W ramach kwot uzyskanej przez sprawcę korzyści majątkowej wskazać należy, że aż 29,9% wszystkich stanowiły korzyści w wysokości do 99 zł. Największą grupę stanowiły korzyści od 100 do 999 zł – 48,4%, a korzyści powyżej 1000 zł – 21,7%. Dodatkowe podziały grup kwot korzyści pokazują poniższe wykresy.

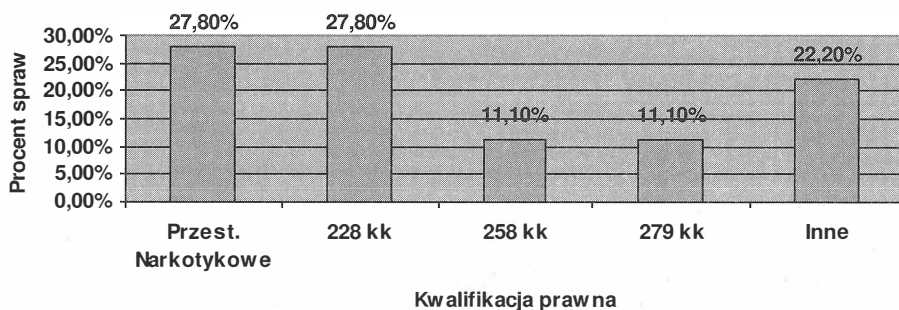
Wykres 3. Grupy kwot uzyskanej przez sprawców korzyści majątkowej z popełnienia przestępstwa.

Warto dodać, że kwoty korzyści majątkowej odniesionej z popełnienia przestępstwa w wysokości przekraczającej 10.000 zł stanowiły jedynie 5,3% ogółu korzyści, z czego zyski z działalności przestępczej w wysokości przekraczającej 100.000 zł jedynie 0,3%.

Spodziewać się należałoby, że tak wysokie korzyści odnieśli sprawcy przestępstw, w których działały grupy przestępcze albo w których uzyskanie takich zysków jest ułatwione charakterem czynu (np. handel narkotykami). Wyniki badania potwierdzają te spostrzeżenia. Gdyby spojrzeć na kwalifikację spraw, w których prokuratura ustaliła wysokość korzyści uzyskanych przez sprawców na ponad 10.000 zł. (łącznie 18 przypadków) to najwięcej dotyczyło art. 228 k.k. (łapownictwo bierne) oraz występków z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (art. 43 (56), art. 46(59) i art. 48 (62), ponadto art. 279 k.k. (kradzież z włamaniem), art. 286 k.k. (oszustwo), 204 k.k. (stręczycielstwo), art. 233 k.k. (fałszywe zeznania) art. 258 k.k. (przestępczość zorganizowana) i art. 264 k.k. (nielegalne przekroczenie granicy).

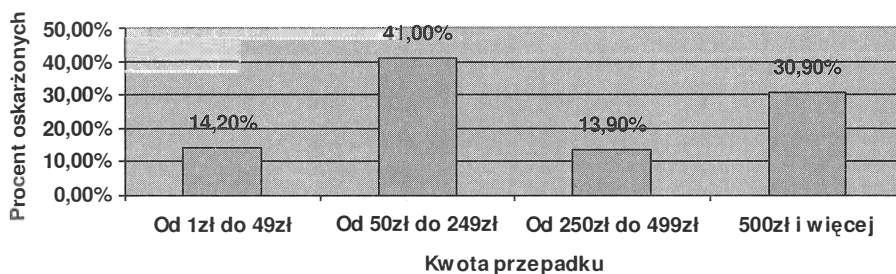
Wykres 4. Łączna korzyść majątkowa uzyskana z przestępstwa w wysokości powyżej 10.000 zł.

Analizując wysokość orzeczonych przypadków korzyści majątkowych lub ich równowartości stwierdzić należy, że nie zauważono większych różnic w poszczególnych grupach: wszędzie tam, gdzie ustalona została najwyższa korzyść majątkowa uzyskana przez sprawcę tam również wysokość

orzeczonego przypadku była najwyższa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie przypadku korzyści, gdzie orzeczona kwota wynosiła od 100 do 999 zł i która to grupa stanowi 48,3% wszystkich spraw (w przypadku ustalonych korzyści wielkość ta wynosiła 48,4%). Niewiele więcej było orzeczeń przypadku (od tych ustalonych w aktach oskarżenia) w grupie od 1 do 99 zł – 32,4%, a nieznacznie mniej w przedziale powyżej 1000 zł – 21,7% wobec 19,4% ustalonych. Przy dokonaniu podziału na kwadryle zależności te wyglądają podobnie.

Wykres 5. Grupy kwot korzyści majątkowej wobec której orzeczono przypadek.

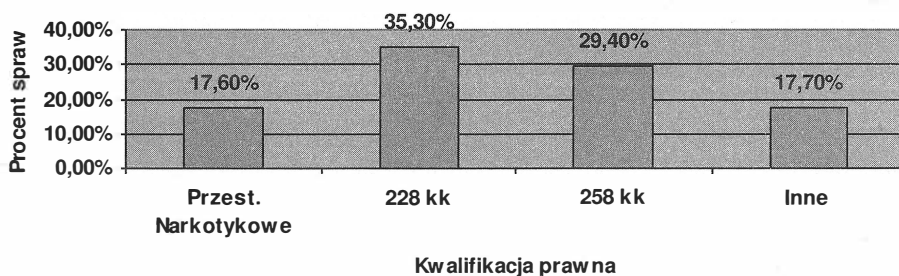
Również wyodrębnienie – według kryterium kwalifikacji prawnej czynu – kwot korzyści majątkowej lub jej równowartości względem których przypadek został orzeczony prawomocnym orzeczeniem sądu, nie wprowadza istotnych zmian w porównaniu do kwalifikacji prawnej zawartej w aktach oskarżenia. Warto jednak zauważyć, że orzeczone przypadki w wysokości powyżej 10.000 zł stanowiły 4,3% ogółu.

W grupie łącznej, osiągniętej przez sprawcę z popełnienia przestępstwa korzyści majątkowej w wysokości przekraczającej 10.000 zł, największą grupę stanowiły przestępstwa narkotykowe, a następnie łapownictwo bierne (art. 228 k.k.) oraz udział w zorganizowanej grupie przestępczej lub związku mającym na celu popełnianie przestępstw (art. 258 k.k.) i kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.). W grupie orzeczonych przypadków korzyści powyżej 10.000 zł aż 35,3%

stanowią przepadki zasądzone w wyniku skazania z art. 228 k.k. oraz z art. 258 k.k. (29,4%). Pozostałe orzeczone przepadki (z art. 204 k.k., art. 233 k.k., 264 k.k. oraz przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii) łącznie stanowią 47,1%, z czego przepadki orzeczone za popełnienie przestępstw z art. 43, 46 i 48 (56, 59 i 62) ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii stanowią 17,6%. Brak jest orzeczeń przepadku w odniesieniu do ustalonych w aktach oskarżenia wysokości uzyskanych korzyści majątkowych z tytułu popełnienia czynów określonych w art. 279 i 286 k.k.⁴ Niestety trudno odnaleźć w aktach spraw motywy, jakimi kierował się sąd nie orzekając o przepadku takich korzyści. Sytuacja ta może jedynie dziwić (i jednocześnie niepokoić), gdyż sąd wobec ustalenia, że sprawca taką korzyść osiągnął (a ustalenie tego faktu miało miejsce na etapie postępowania przygotowawczego), ma obowiązek orzeczenia takiego przepadku wynikający z treści art. 45 §1 k.k.

Najwyższe wysokości orzeczonych przepadków dotyczyły przestępstw z art. 43 (56) ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (NarkU) – 107.624 zł, art. 258 k.k. – 70.000 i 50.000 zł oraz art. 228 k.k. – 63.950 zł.

Wykres 6. Sprawy, w których orzeczono przepadek korzyści majątkowej w wysokości powyżej 10.000 zł.

⁴ Stąd różnica w zestawieniu wyników wykresu 4 i 6. Brak orzeczeń przepadku w odniesieniu do czynów z art. 279 k.k. i 286 k.k. spowodował zawyżenie wartości przepadku orzeczonych korzyści w stosunku do pozostałych kategorii przestępstw (wykres sumuje się do 100%).

Porównując ze sobą dane dotyczące wysokości ustalonej przez organa ścigania korzyści majątkowej uzyskanej przez sprawców z danymi dotyczącymi orzeczeń przepadku daje się zauważyć pewna zależność. Otóż na ogół sądy orzekają przepadek korzyści lub jej równowartości w wysokości określonej w akcie oskarżenia. Działo się tak w 70,6% spraw. Rzadko sądy orzekały przepadek w kwocie niższej od ustalonej (9,4%), a jedynie w 5,8% przypadków wielkość orzeczonego przepadku była wyższa niż ustalona w postępowaniu przygotowawczym.

W związku z powyższym warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt związany z orzeczeniami przepadku. Art. 45 §1 k.k. stwierdza, że jeżeli sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio, korzyść majątkową (...), sąd orzeka *przepadek* takiej korzyści lub jej *równowartości*. Zgodnie z przyjętym w literaturze i orzecznictwie rozumieniem za „korzyść majątkową” uważa się zarówno zwiększenie aktywów jak i zmniejszenie pasywów. Mogą nią być tak ruchomości, jak i nieruchomości, środki płatnicze, papiery wartościowe etc. Ma ona wartość ekonomiczną i może być wyrażona w pieniądzu. Natomiast „równowartość korzyści majątkowej” może być określoną kwotą pieniężną, ale może też stanowić mienie, którego wartość odpowiada wartości majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa.”⁵ Z kodeksowego sformułowania wynika subsydiarny charakter przepadku równowartości korzyści majątkowej, co oznacza, że jeżeli w chwili orzekania przedmiotowa korzyść majątkowa uzyskana z popełnienia przestępstwa istnieje, to sąd winien orzec jej przepadek. Natomiast w sytuacji, gdy sprawca korzyść utracił lub jej się wyzbył powinno orzec się przepadek jej równowartości.

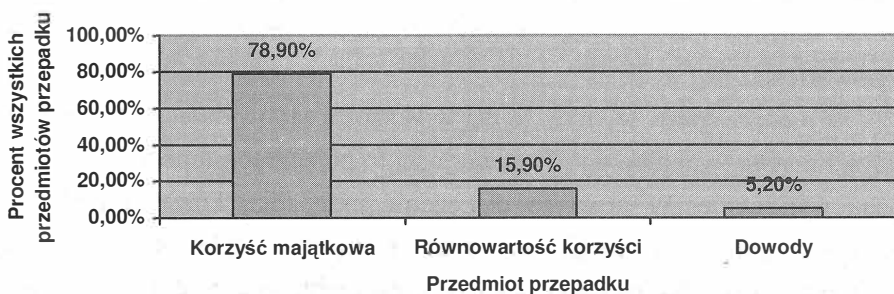
Z analizy spraw wynika, że dla większości sądów orzeczenie przepadku korzyści majątkowej albo jej równowartości to pojęcia tożsame, które stosować można wymiennie. W praktyce orzeczenie przepadku korzyści majątkowej winno nastąpić w sytuacji, gdy taka korzyść została w jakiś sposób zabezpieczona w toku postępowania (np. zabezpieczone w depozycie zostały pieniądze ujawnione przy oskarżonym), natomiast przepadek równowartości,

⁵ Z. Sienkiewicz, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006, s. 147

gdy jedynie udało się bezspornie ustalić wysokość korzyści uzyskanej przez sprawcę z popełnienia przestępstwa (ustalenia tego dokonuje się przeważnie w oparciu o zeznania świadków i wyjaśnienia samych oskarżonych). Niestety z badania wynika, że tak się nie dzieje. Sądy mają świadomość, że rozstrzygnięcie dotyczące przypadku z reguły nie jest zaskarżane (wniesienie apelacji może spowodować raczej brak jego orzeczenia), a nawet gdyby tak się działo odwołanie dotyczyłoby jedynie meritum, a nie użytego sformułowania, nawet gdyby było ono w konkretnym przypadku błędnie zastosowane. W razie jakichkolwiek wątpliwości orzeka się przepadek korzyści majątkowej.

W badanych 272 sprawach na 361 przypadków orzeczenia przypadku (wobec 361 oskarżonych⁶) przepadek korzyści majątkowej orzeczono w 287 sprawach (79,5% wszystkich), a przepadek równowartości w 55 przypadkach (15,2%). W 15 sprawach w oparciu o art. 45 §1 k.k. orzeczono przepadek przedmiotów będących dowodami w sprawie (uznano, że nie można orzec ich przepadek w oparciu o przepisy art. 44 §1 i 6 k.k.). Dowodami tymi w istocie były przedmioty stanowiące korzyść pośrednio uzyskaną z przestępstwa (np. telefon komórkowy zakupiony za środki uzyskane ze sprzedaży narkotyków) i powinny być one właściwie zakwalifikowane jako równowartość korzyści majątkowej.

Wykres 7. Przepadek korzyści, równowartości korzyści w orzeczeniach prawomocnych przypadku.

⁶ W badaniu pominięto oskarżonych w tych sprawach, wobec których nie wnioskowano ani nie orzeczono przypadku korzyści majątkowej albo jej równowartości.

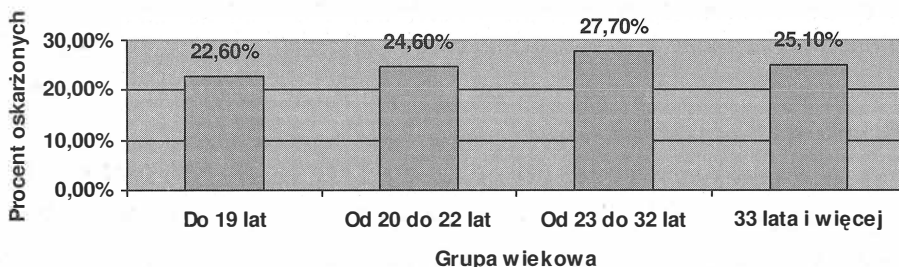
Bardzo interesujące dla wyników badania jest dokonanie charakterystyki sprawców przestępstw stanowiących podstawę dla orzeczenia przepadku korzyści majątkowej w oparciu o art. 45 k.k. W 272 zbadanych sprawach, na łączną liczbę 472 oskarżonych, przepadek korzyści orzeczono wobec 361 sprawców (tj. 76,48%).

Trzeba stwierdzić, że większość skazanych na przepadek korzyści to sprawcy młodociani. Gdyby przyjąć dla celów porównawczych kodeksowe rozumienie tego pojęcia zawarte w art. 115 §10 k.k. to sprawcy młodociani do 21 roku życia stanowią aż 39,4% wszystkich skazanych, natomiast sprawcy młodociani pomiędzy 21 a 24 rokiem życia 19,0%. Łącznie sprawcy młodociani do 24 roku życia stanowią aż 58,4% wszystkich skazanych na środek karny przepadku korzyści.

Gdybyśmy tę górną granicę wieku skazanych przesunęli tylko o rok w górę (do 25 lat) łączny procent skazanych wzrasta nam do 62,0%. Tak więc skazani w wieku powyżej 25 lat, co stanowi znacznie szerszą grupę wiekową, niż dwie pozostałe, stanowią łącznie 38,0% ogółu.

Średnia wieku skazanych wynosi niecałe 28 lat, a połowa wszystkich oskarżonych nie przekroczyła 23 roku życia. Najstarszy skazany na przepadek ukończył 76 rok życia.

Wykres 8. Grupy wiekowe skazanych na środek karny przepadku korzyści.

Należy zadać sobie pytanie: z czego wynika tak wysoki procent skazań na przepadek korzyści w grupie osób młodych (pomiędzy 17 a 24/25 rokiem życia). Odpowiedź, jak wydaje się, daje nam struktura kwalifikacji prawnej

czynów będących podstawą do skazania sprawców. Aż 39,7% wszystkich orzeczeń wydano w oparciu o przepisy ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, z czego aż 63,0% skazań nastąpiło na podstawie przepisu penalizującego udzielenie innej osobie środka odurzającego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, a 20,4% na podstawie przepisu dotyczącego karalności za nielegalne posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych. Łącznie skazania przewidujące orzeczenie przepadku korzyści majątkowej tylko z tych dwóch przepisów (art. 46/59 i art. 48/62 NarkU) stanowiły aż 83,4% wszystkich skazań z tej ustawy, a w odniesieniu do ogólnej liczby spraw – 33,11%.

Sprawcami przestępstw ze wskazanych powyżej dwóch przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii są przede wszystkim uczniowie, studenci (33,0% wszystkich) lub młode osoby pracujące (19,1% skazanych) albo takie, dla których rozprowadzanie narkotyków stanowi podstawowe źródło dochodu (klasyfikowani byli jako bezrobotni – 47,0% skazanych). Aż 81,6% wszystkich skazanych to młodociani do 24 roku życia. Najstarszy skazany miał 43 lata. Żaden ze skazanych nie posiadał wykształcenia wyższego niż średnie, a 48,7% zakończyło swoją edukację na poziomie podstawowym.

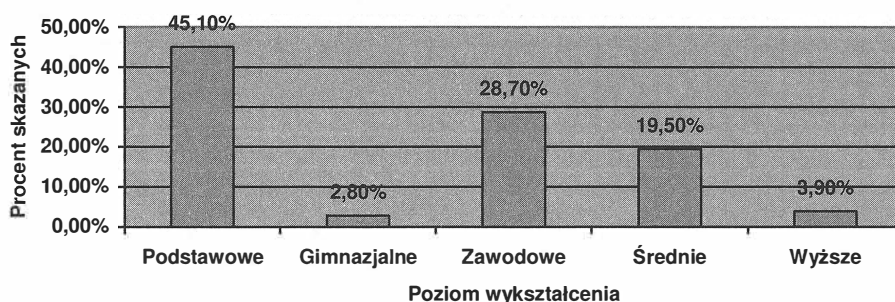
Są to osoby, które przede wszystkim nabyły dla siebie środki odurzające (te były skazywane za posiadanie narkotyków) lub dokonując zakupu narkotyków odsprzedały lub wręcz udzieliły ich bezpłatnie swoim znajomym (czerpanie korzyści majątkowej z udzielania innym osobom środka odurzającego). Najmniejszą grupę stanowili tu „zawodowi” dealerzy narkotyków.

Nie należy się również dziwić, że orzekane wobec tych osób przepadki korzyści majątkowej lub jej równowartości sytuowały się w dosyć niskich granicach kwotowych (od 5 do 200 zł). Tylko w trzech przypadkach orzeczenie przepadku korzyści majątkowej przekroczyło 10.000 zł i wyniosło: 15.000 zł – skazanie z art. 48 (62) NarkU, 35.670 zł – z art. 46 (59) NarkU oraz 107.624 zł – art. 43 (56) NarkU.

Skazani na przepadek korzyści majątkowej to w przeważającej części mężczyźni. Stanowią oni aż 92,8% wszystkich skazanych (335 osób). Kobiet było jedynie 26, co stanowi 7,2% ogółu.

Największą grupę oskarżonych, wobec których następnie orzeczono przepadek korzyści majątkowej lub jej równowartości stanowią osoby o wykształceniu podstawowym – 45,1%. Osoby z wykształceniem wyższym to tylko 3,9% skazanych.

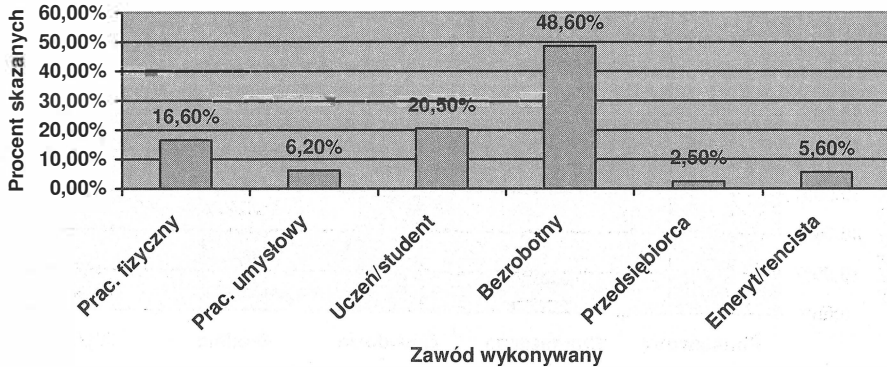
Wykres 9. Wykształcenie oskarżonych.

To właśnie grupa osób z wykształceniem podstawowym stanowi największy odsetek bezrobotnych skazanych, którzy łącznie stanowili 47,9% wszystkich. Drugą, pod względem liczebności stanowili uczniowie czy studenci – 20,2%, co nie dziwi, gdyż to oni byli głównymi sprawcami czynów z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Zauważyć należy, że przypadki najrzadziej orzekane były w stosunku do pracowników umysłowych (6,1% skazań), co w zestawieniu z niewielkim odsetkiem sprawców posiadających wyższe wykształcenie pozwala na przypuszczenie, że takie osoby nie są prawdopodobnie zainteresowane popełnianiem przestępstw, w których narażone mogłyby być na utratę posiadanego przez siebie majątku bądź – i to jest teza dalej idąca – w bardziej umiętny sposób potrafią ukryć swoją działalność przestępczą.

Oceniając z kolei sprawców pod kątem ich wyuczonego zawodu zauważono, że 46,0% z nich nie posiada żadnego zawodu (mogą to być osoby z wykształceniem podstawowym lub uczniowie/studenci, którzy kontynuują naukę), a 47,9% to pracownicy fizyczni⁷. Skazani, których zawody wyuczone traktowane są jako umysłowe to tylko 5,5% wszystkich.

Wykres 10. Zawód wykonywany przez oskarżonych.

Kończąc analizę dotyczącą sprawców czynów, wobec których orzeczono przepadek korzyści majątkowych warto zauważyć, że w przeważającej liczbie byli to skazani, którzy nigdy wcześniej nie byli karani – 228 osób (63,2%). Pozostali (133 osoby – 36,8%) byli już wcześniej karani, z czego 61 (16,9%) na podstawie tego samego artykułu, który stał się podstawą do skazania i związanego z nim orzeczenia przepadku korzyści majątkowych.

Warto jeszcze podnieść, że przy sprawach w których orzekano przepadek znalazły szerokie zastosowanie dwie instytucje prawa procesowego umożliwiające szybsze zakończenie postępowania, tj. wnioski o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy (art. 335 k.p.k.) oraz skazanie bez przeprowadzenia

⁷ Jest to zbiorcza grupa obejmująca wszystkie te zawody, które uznawane są powszechnie za związane z wykonywaniem prac fizycznych (ślusarze, mechanicy, blacharze etc.). Analogicznie za pracowników umysłowych uznawano te osoby, których praca polega w większym stopniu na pracy koncepcyjnej niż fizycznej (choć wykonywania tej ostatniej nie wyklucza).

postępowania dowodowego (art. 387 k.p.k.). Obie te instytucje zastosowano wobec 178 oskarżonych (z ogólnej liczby 361), co stanowi 49,3% wszystkich skazanych. Wynikało to z bezsporności zarzutu, przyznania się oskarżonych do winy, wcześniejszej niekaralności i faktu, iż czyny popełnione przez sprawców mieściły się w kategorii drobniejszych występków.

Podsumowanie.

Wyniki przeprowadzonego badania postępowań zakończonych prawomocnym orzeczeniem skazującym przewidującym środek karny przypadku korzyści majątkowej lub jej równowartości uzyskanej chociażby pośrednio z popełnienia przestępstwa pokazują, że przeprowadzona 13 czerwca 2003 r. nowelizacja art. 45 k.k. zmieniająca zasadniczo zakres możliwości orzekania tego środka karnego poprzez wprowadzenie ułatwień dowodowych nie znalazła odzwierciedlenia w praktyce.

Przyczyn braku oczekiwanego zafunkcjonowania nowo wprowadzonych elementów przypadku korzyści trudno doszukiwać się w sformułowaniu samego przepisu. Choć w literaturze wprowadzenie domniemań dowodowych przerzucających ciężar dowodu na oskarżonego spotkało się z krytyką, to stwierdzić należy, że są one przewidziane w szeregu aktów Unii Europejskiej a przyjęte w Polsce rozwiązanie nie odbiega od ujęcia zawartego w tych rozwiązaniach.

Jak się wydaje, większe znaczenie dla braku odzwierciedlenia wprowadzonych zapisów w praktyce wymiaru sprawiedliwości ma charakter spraw w ramach których orzekano przepadek w oparciu o art. 45 k.k. To przede wszystkim postępowania, w których korzyść majątkowa odniesiona przez sprawcę była niezbyt wysoka i sam charakter czynów nie wymagał stosowania jakichkolwiek domniemań.

Natomiast we wszystkich tych sprawach, gdzie udowodniona korzyść była znaczna (dla celów badania przyjęto kwotę powyżej 10.000 zł; kodeks w tym przypadku posługuje się pojęciem korzyści znacznej wartości⁸) przyznanie

⁸ Odnosząc to do zawartego w kodeksie pojęcia „mienia znacznej wartości” stanowiącego 200-krotność najniższego miesięcznego wynagrodzenia, granica odniesionej

się sprawców do popełnienia przestępstwa i zabezpieczone na poczet możliwego przypadku mienie w ocenie prowadzących postępowanie przygotowawcze wystarczało dla pozbawienia oskarżonych wszystkich korzyści, jakie uzyskali z popełnionego przez siebie czynu.

Brak było wśród badanych spraw takich, w przypadku których zachodziłaby konieczność dokonywania oceny przestępczego pochodzenia całego majątku sprawcy i dla których zmiany w treści art. 45 k.k. zostały przeprowadzone. Nie oznacza to jednak, że takie sprawy nie wystąpią w przyszłości.

przez sprawcę korzyści majątkowej, która dawałaby podstawę do zastosowania domniemania z art. 45 §2 k.k. wynosi ponad 17.000 zł. Spraw, w których ustalono tak wysoką korzyść majątkową podlegającą przepadkowi było zaledwie 10 na 272 postępowania zakończone prawomocnym orzeczeniem.